

- В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім.В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 20-25.
19. Романишин І. Розвиток мислення молодших школярів у контексті ідей В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 62-66.
20. Сухомлинський В.А. Серце віддаю дітям. - К.: Рад. школа, 1988. - 220 с 21. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю // Вибрані педагогічні твори: В 5-ти т. - К., 1976. - Т.2. - С.419-656.
21. Ткачук Л. Проблема розвитку позитивної самооцінки дитини у творчій спадщині В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 28-32.

Шоха В.П.,

викладач математики

Коледжу мистецтв та дизайну КНУТД

ВАСИЛЬ ОЛЕКСАНДРОВИЧ СУХОМЛИНСЬКИЙ – НАРОДНИЙ ПЕДАГОГ

Анотація. В даній статті досліджується життєвий та творчий шлях В.О. Сухомлинського – талановитого педагога та людини великої душевної щедрості, який присвятив своє життя дітям і роздумам про їх виховання. Він прожив яскраве педагогічне життя, залишив багату педагогічну спадщину, дав путівку до життя та успіху не тільки учнівській молоді, але й цілій плеяді талановитих педагогів.

Вступ. Василь Олександрович Сухомлинський – видатний радянський педагог, публіцист, письменник, творець народної педагогіки. Не заперечуючи комуністичні ідеали, він зумів через ідеї гуманної педагогіки формувати і виховувати духовні, гармонічні та щасливі особистості. Зробити це йому допомогла щира любов до дітей та переконаність у власній правоті. Пропрацювавши все життя вчителем у сільській школі, він зумів зробити її майже науковою установою, лабораторією педагогічних методів. Його визнали одним з класиків гуманної педагогіки минулого століття.

Виклад основного матеріалу. Народився майбутній педагог-новатор 28 вересня 1918 року в селі Василівка Олександрійського повіту Херсонської губернії (нинішня Кропивницька область) в бідній селянській родині. Тут пройшли його дитинство та юність. Його батько – Олександр Омелянович Сухомлинський (1893 – 1930) – до Жовтневої революції працював за наймами теслярем та столяром в поміщицьких господарствах («економіях»), а також відрядно – в селянських господарствах. За радянських часів Олександр Омелянович став одним з передових людей села – керував споживчою кооперацією та колгоспом, виступав в газетах як сількор, завідував колгоспною лабораторією, керував трудовим навчанням (по деревообробній справі) в семирічній школі, був суспільним активістом. Мати – Оксана Авдіївна (1893 – 1931) – була домогосподаркою, працювала в колгоспі, виконувала дрібну кравецьку роботу. Разом з чоловіком вона виховала, окрім Василя, ще трьох дітей – Івана, Сергія та Меланію. Всі вони стали сільськими вчителями.

Дитинство Сухомлинського прийшлося на тяжкий час: громадянська війна, ворожнеча, ненависть, розруха, голод. Вже тоді хлопчик почав задумуватися, як зробити дитинство щасливим.

З 1926 по 1933 рр. Василь Сухомлинський навчався в Василевській семирічці, де зумів проявити себе як один з самих здібних учнів. Влітку 1933 р. поїхав вчитися в Кременчук. Після закінчення робітничого факультету він вступив до педінституту на факультет мови та літератури. В 1935 р. Василь тяжко захворів і припинив навчання.

17 – річним юнаком Сухомлинський почав практичну педагогічну роботу. В 1935 – 1938 рр. він викладав українську мову та літературу в сільських школах Василівки та Зибково Онуфрієвського району. В 1935 році вступив в комсомол.

Сухомлинський продовжив навчання в 1936 році на заочному відділенні Полтавського педінституту, де отримав спочатку кваліфікацію вчителя української мови та літератури неповної середньої школи, а потім – викладача цих же предметів середньої школи. Період навчання в Полтаві (1936 – 1938 рр.) він згадував з теплим почуттям. «Мені випало щастя два роки вчитися в Полтавському педагогічному інституті... Говорю – випало щастя, бо нас, двадцятирічних юнаків та дівчат, оточувала в інституті атмосфера творчої думки, жадоби знань, допитливості. Я з гордістю називаю Полтавський педагогічний інститут своєю альма – матір'ю.» - писав Василь Олександрович.

12 липня 1974 року на урочистих зборах представників радянської громадськості, які були присвячені 800 – річчю міста Полтави, член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України В.В. Щербицький, називаючи імена видатних діячів культури, творчість яких тісно зв'язана з Полтавою, відмітив, що «в Полтавському педагогічному інституті навчалися А.С. Макаренко та В.О. Сухомлинський.»

Влітку 1941 року Сухомлинський добровольцем пішов на фронт. У званні молодшого політрука воював на Західному та Калінінському фронтах, брав участь в Смоленській битві та битві за Москву. В січні 1942 року був важкопоранений осколком снаряду під саме серце. Чудом вижив і після виписки з Уральського госпіталю з 1942 по 1944 рр. працював директором школи селища Ува Удмуртської АРСР.

Після звільнення України від німецько – фашистських загарбників Сухомлинський повернувся в рідний район. Він дізнався, що його дружина, яка брала участь у партизанському підпіллі, з малолітнім сином були замучені фашистськими окупантами. З 1944 року він працював завідуючим Онуфрієвського районного відділу народної освіти, але вже в 1947 році вирішив повернутися до вчительства і вже в 1948 році очолив середню школу селища Павлиш Онуфрієвського району Кіровоградської області УРСР. Тут він пропрацював директором до кінця свого життя.

Павлишська школа стала його дослідною лабораторією та експериментальним полігоном. На базі своєї школи Сухомлинський випробував свої проекти «Школа під голубим небом» та «Школа радості», проводив семінари по психології та колоквиуми по педагогіці, факультативи по сімейному життю та етики для старших класів, збирав батьківський клуб. Багато його новацій почали повсюдно впроваджуватися. Частина своїх досліджень Василь Сухомлинський включив в дисертацію «Директор школи – організатор учбово – виховного процесу», яку захистив у 1955 році. Всі новаторські ідеї та вчительський досвід педагог зібрав у своїх книгах і статтях. Підсумком стала книга «Серце віддаю дітям» (Державна премія УРСР, 1974 р.). Її присвоїли йому після смерті (великий педагог помер 2 вересня 1970 року в селищі Павлиш).

Його педагогічні та дослідницькі праці були високо оцінені: кандидат педагогічних наук (1955), заслужений вчитель школи УРСР (1958), член – кореспондент Академії Педагогічних Наук РРФСР (1957), член – кореспондент Академії Педагогічних Наук СРСР (1968), Герой Соціалістичної Праці (1968), лауреат Державної премії УРСР (1974), ордена Червоної Зірки та Леніна, медалі Ушинського та Макаренка.

Василь Олександрович Сухомлинський – автор 40 монографій та брошур, більше 600 статей, 1200 оповідань та казок. Наукові монографії та статті Василь Олександрович писав на російській мові; художню прозу – на українській. Загальний тираж його книг склав близько 4000000 екземплярів на різних мовах.

Сухомлинський розділяв основні ідеї педагогіки співпраці. Він творчо переосмислив праці Аристотеля, Сковороди, Корчака, Ушинського, Каменського. Спираючись на свої дослідження та вчительський досвід, він зумів розвинути їх та поглибити.

Його педагогічна система базувалася на гуманістичних принципах: довіри до дитини; отримання знань без примушування; виховання без покарання; співпраця батьків, вчителів та дітей; висока моральність; праця як творчість; свобода вибору поведінки, вчинка, способу життя; відповідальності за свій вибір. Особистість дитини визнавалася найвищою цінністю, на яку повинні бути орієнтовані процеси виховання та освіти, творча діяльність згуртованого колективу педагогів – однодумців та учнів. Сама суть етики комуністичного виховання Сухомлинського полягала в тому, що вихователь вірить в реальність, здійсненність та досяжність комуністичного ідеалу, вимірює свою працю критерієм та міркою ідеального.

Свої теоретичні ідеї Сухомлинський сміливо випробував у школі. Він вперше розробив та реалізував експериментальний педагогічний метод: будь – яку педагогічну ідею потрібно застосовувати на практиці тривало, в творчому колективі та цілісно. Саме такий підхід дозволив йому досягти результатів у вихованні гармонічно розвинутої особистості.

Основними педагогічними розробками Сухомлинського стали: виховання громадянина, особистості в колективі, колективом, природою; співвідношення індивідуального та колективного виховання; розвиток творчого початку у дітей; сімейна педагогіка; взаємозв'язок дошкільного і шкільного навчання та виховання. Вони стали основою його виховної та навчальної системи, яка включала такі цінності особистості як моральність, обов'язок, щастя, істина, честь, свобода, гідність, справедливість, доброта, краса.

Сухомлинський будував відносини з дітьми на основі гуманної педагогіки. Його головним педагогічним принципом було виховання без покарання. На цьому будувались його відносини в школі: оцінка використовувалася як винагорода за працю, як інструмент заохочення, і тільки в старших класах; вчитель повинен викликати довіру, бути людяним, але мати авторитет серед дітей; школа не повинна вбивати у дитини довічне бажання вчитися; ніхто і ніколи не повинен підганяти дитину в освоєнні знань; потрібно допомогти дітям розвивати свій талант, здібності, особистість; потрібно навчити дитину любити людей і природу, бачити оточуючу красу (його концепція виховання красою); необхідно запрошувати в школу батьків тільки для схвалення вчинків дитини; колектив стає вихователем дітей, якщо він формується в радості, повазі, праці; особистість і колектив – це дві сторони людського буття.

Великий вчитель вважав, що покарання непотрібні, якщо дитину виховувати в доброті, милуванні, розумінні. Це особливо актуально у відношенні до підлітків. Якщо підходити індивідуально до кожної дитини, навчити її володіти емоціями, виробити правильний світогляд, то проблема важких підлітків та перехідного віку зникне.

Головним принципом навчання в школі народного вчителя були кроки кожної дитини від успіху до успіху. В школі Сухомлинського навчання було перетворено в радість праці по оволодінню знаннями, в радість творчості та духовного зростання. Велика роль в цьому процесі відводилась слову: казкам вчителя та дітей, художнім переказам, дитячим віршам та фантазійним творам.

Ефективне навчання можливе тільки в колективі, який базується на ідеї, інтелекті, правильних емоціях. Він повинен бути високоорганізованою спілкою стараннями дітей та вчителя. Тоді взаємодопомога, обмін новими знаннями, взаємодія захоплень, сумісна праця стануть рухомою силою в індивідуальному саморозвитку кожного члена колективу.

Сухомлинський вважав, що вчитель повинен зростати духовно разом з кожним учнем, заново відкриваючи з ним світ, розуміти в ньому особисте. Вчителем може бути тільки той, хто має до цього покликання, хто вірить в силу виховання, хто може звернутися до особистості кожної дитини. Відносини учня та вчителя повинні будуватися на увазі та зацікавленості. Тільки тоді виникне справжнє спілкування, і дитина буде слухати свого наставника, відчувати його спрямування та слідувати їм.

Базові ідеї виховання Василь Сухомлинський озвучив у книзі «Серце віддаю дітям». Він вважав, що виховання займає провідне місце в формуванні духовно багатой, гармонійної та щасливої особистості. В школі народного вчителя процес виховання був дуже ефективним, так як вирішувався на рівні між особистостями: дитина – дитина, дитина – колектив, дитина – вчитель.

Сухомлинський вважав, що суть виховання полягає в діалозі, спілкуванні з дитиною; вихователь і дитина повинні знаходитись в рівних умовах, тут не повинно бути пріоритетів; спілкування з дитиною повинно будуватися на знанні її основного духовного стержня; в процесі спілкування вчителю потрібно пізнати і посилити особисті якості дитини, а потім навчити її оцінювати саму себе; дитина та вчитель повинні бути щирими в своїх емоціях.

Такий діалог веде дитину до самопізнання, виховує впевненість і критичність до себе, дозволяє вирішувати проблеми самостійно. Виникають гармонічні взаємовідносини вчителя та учня, можливість формувати у дітей високу моральність і громадянськість. Моральність стане основою успішного життя дитини. Така моральність базується на обов'язку: перед людьми, суспільством, батьками, колективом.

Василь Сухомлинський вважав, що тільки люди обов'язку можуть стати успішними в житті, оскільки вони завжди добрі, мудрі, гуманні. Тільки гуманна педагогіка здатна виховати високоморальну та духовну людину, особистість, індивідуальність.

Чималу роль у виховному процесі гуманна педагогіка відводить праці. Фізична та розумова праця справляють формуючу особистість взаємний вплив: розумна людина робить фізичну роботу творчо, що викликає радість. Праця здатна розкрити природні задатки дитини і дати поштовх її саморозвитку.

Іншим важливим компонентом виховання Сухомлинський вважав природу, яка зв'язана з працею: ми живемо на землі, перетвореної людськими руками і розумом. А земля – це і є наша природа. Сама природа не виховує, але зіткнення з нею зможе навчити дитину прекрасному. Доглядання за тваринами, посадка квітів, годівниця для птахів – все це вчить читати природу, розуміти красу.

Великий вчитель також вважав важливим виховання потреб дитини, оскільки вони рухають людську особистість. Духовні та матеріальні потреби в людині повинні бути збалансовані, гармонічні. Це можливо тільки вихованням культури потреб. Матеріальні

потреби важливі, але Сухомлинський віддавав пріоритет потребі пізнання, яка дуже сильна у дітей. Підтримуючи її, можна підігнати бажання дитини вчитися, розкрити її внутрішні резерви. Ще вище він ставив потребу людини в людині. Це основа створення духовної спільноти людей. Тоді смисл виховання зводиться до духовного збагачення особистості дитини через людське спілкування. Таке виховання робить людину терплячою, не агресивною. Якщо матеріальні потреби задовольняються повністю, то людина буде гостріше та більш чутливо сприймати душевний стан інших. Така витонченість буде запорукою людського щастя.

Сухомлинський розробив та впровадив ідею зближення сім'ї та школи. Педагогічна відповідальність за виховання дитини повинна в більшій степені лягти на плечі батьків. Школа виховує і навчає, але робити це потрібно разом з батьками. Сім'я і школа повинні підходити до виховання дітей однаково, даючи можливість розвитку гармонійної особистості.

Сухомлинський взявся навчати батьків в своєму університеті при школі. Вони поступали туди за 2 роки до початку навчання дитини і займалися до випуску зі школи. Тут викладалась теорія виховання, педагогічна психологія, теорія особистості, вікова психологія дитини. Так формувалась культура сімейного виховання в співпраці зі школою.

Педагог – новатор зумів в умовах тоталітарної радянської системи виховати в дітях почуття власної гідності. Він був вірним сином радянської держави, але розумів комуністичне виховання по – своєму. Для нього це означало формування гідної та мислячої особистості, яка не буде сліпим виконавцем партійних директив. Хоча Сухомлинський і вірив у реальність, але свою педагогічну працю він вимірював міркою ідеального.

На основах гуманної педагогіки він створив систему виховання, яка корінним чином відрізнялась від офіційної, авторитарної, з застосуванням оцінок і покарань. Народна педагогіка Сухомлинського визнавала особистість дитини як найвищу коштовність. Його виховання працею, колективом, красою, природою, словом було орієнтовано на моральність і духовність. В умовах соціалістичної дійсності його педагогічні дослідження і діяльність школи рухали освітню систему з рутини вперед.

По відомим причинам педагогічні ідеї народного вчителя не вписувалися в радянську ідеологію. Його гуманну педагогіку прилічували до християнської, вважали проповіддю абстрактного гуманізму, який не вписувався в реалії. Василь Олександрович був атеїстом, але він не заперечував, що в природі існує деякий божій початок. Це було досить сміливо. На нього чинили постійний пресинг в пресі, критикували його ідеї. Але народний вчитель стояв на своїх позиціях і показував у своїй школі дивні результати. Його багаточисленні статті та книги були затребувані спочатку в учительському середовищі, а потім і у відділах освіти. Багато його ідей, які вписувалися в комуністичні реалії, почали застосовуватися в інших школах. Поступово прийшло визнання.

Фінальна книга В.О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» стала узагальненням вчительського досвіду виховання дітей.

В честь Василя Олександровича Сухомлинського названі Миколаївський національний університет, Олександрійський педагогічний коледж в місті Олександрія. На корпусі №1 Полтавського педагогічного університету Сухомлинському встановлена меморіальна дошка, в самому університеті знаходиться музей В.О. Сухомлинського. В 2018 році в Генічеському районі Херсонської області був виготовлений бюст В.О. Сухомлинського для використання в якості перехідної нагороди для крашої установи освіти району.

Висновки. Ідеї та методики видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського актуальні і сьогодні. Наприклад, екологічне виховання в сучасних школах базується на його ідеях. Для вивчення та впровадження в систему сьогоденної освіти ідей народної педагогіки були створені Міжнародна асоціація та Міжнародне об'єднання дослідників Сухомлинського, педагогічний музей Сухомлинського в Павлишській школі (1975). Виявилось, що народна педагогіка містить багато корисних зернин, які можуть стати плодами в сучасній школі.

Література:

1. Богуславский М. Василий Александрович Сухомлинский; цели и смыслы воспитания. //Народное образование. – 2008. - №9. – с. 261 – 266.
2. Сахаров В.А. В.А. Сухомлинский и современность (к 85 – летию со дня рождения педагога – гуманиста). //Начальная школа. – 2002. - №9. – с. 20 – 22.